

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Попова О.І.

канд. пед. наук, доцент кафедри початкової освіти
Бердянського державного педагогічного університету

Лесик А.С.

канд. пед. наук, доцент кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету

Проблема формування громадянської компетентності молодших школярів актуалізувалася із запровадженням Державного стандарту початкової загальної освіти (2012), втіленням ідей Концепції Нової української школи (2016), цілі і завдання яких спрямовують педагога на досягнення нових результатів навчання здобувачів освіти. Різним аспектам компетентнісного підходу присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців (Т. М. Байбара, Н. М. Бібік, М. С. Вашуленко, В. В. Краєвський, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, Дж. Равен, О. Я. Савченко та ін.). Методичні засади формування компетентностей учнів розкрито в публікаціях Т. М. Байбари, М. С. Вашуленка, О. В. Вашуленко, І. П. Гудзик, Н. С. Коваль, О. В. Онопрієнко, К. І. Пономарьової та ін.

Громадянська компетентність – це укрупнений особистісний результат навчання, який не може бути досягнутим за кілька уроків, оскільки є інтегрованою якістю, що надає можливість відчувати себе морально та соціально захищеними; формує ставлення до рідного краю, України. Крім того, громадянська компетентність як ключова має міждисциплінарний характер і спрямована на соціалізацію молодших школярів, набуття навичок поведінки в колективі, дотримання соціальних норм і правил.

У Типовій освітній програмі, розробленій під керівництвом О. Я. Савченко громадянська компетентність пов'язана «з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність в житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних з різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікацію себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя [6].

Проблема формування громадянської компетентності в молодших школярів своєчасна, тому що українське суспільство потребує особистостей, спроможних робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, урахуваючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

Саме у сфері освіти має формуватися усвідомлення кожною особистістю віри в те, що істинний смисл її життя – це якомога повніша самореалізація всіх її здібностей на користь людям.

Розкриваючи теоретичні засади формування громадянської компетентності молодших школярів загалом і на уроках літературного читання зокрема, визначаємо наявність у них таких здатностей:

- орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні;
- застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян;
- використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України, задовольняють власні інтереси особи та захищають права людини і громадянина;

– робити свідомий вибір та застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, ураховуючи інтереси й потреби громадян, представників певної спільноти, суспільства та держави.

Складниками структури громадянської компетентності школяра є такі компоненти:

- ціннісний (ставлення, ціннісні орієнтації, переживання),
- діяльнісний (уміння і навички),
- процесуальний (стосується сфери самореалізації) [1].

Найбільші можливості в розв'язанні завдань формування громадянської компетентності містить програма з літературного читання. Вона передбачає засвоєння здобувачами початкової освіти національних та загальнолюдських культурних і духовних цінностей, формування толерантності, гуманістичного світогляду, особистісних рис громадянина України, почуття причетності до європейської спільноти; різних видів соціального досвіду, морально-правових норм та традицій, взаємодії з соціальним оточенням.

Відзначаємо, що реалізація компетентнісного підходу в початковій освіті позитивно вплинула на якісний контент підручників з літературного читання, зокрема мотивуванням корисності й необхідності окремих знань і вмінь не тільки в навчальній діяльності, а й у повсякденному житті; завданнями щодо різних життєвих ситуацій, у яких може опинитися дитина цієї вікової групи; запитаннями до текстів, які передбачають стимулювання активності молодших школярів, розвитку їхнього критичного мислення.

Формування громадянської компетентності молодших школярів на уроках літературного читання здійснюється за умови розв'язання таких завдань:

- залучати учнів до активної самостійної діяльності, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії;
- допомогти зрозуміти сенс людського життя, визначати своє місце в ньому;
- виховувати толерантне ставлення до цінностей свого народу та інших народів, які проживають на території нашої держави;
- організовувати освітнє середовище, яке сприятиме становленню національно свідомого громадянина, що усвідомлює необхідність виявляти активну життєву позицію і прагне до її реалізації;
- використовувати в повсякденному житті навички відповідального ставлення до своїх однолітків, батьків, друзів; уміння працювати в команді, досягати порозуміння й компромісу;
- вивчати історію рідного краю; розвивати такі громадянські якості, як людяність, працьовитість.

У процесі літературного читання формування громадянської компетентності учнів забезпечується на таких трьох рівнях: засвоєння знань («навчання про...»); «навчання для розвитку розуміння та ставлень»; «навчання через досвід» [3].

На уроках молодші школярі знайомляться з інформацією про державні символи і цінності України, навчаються осмислювати свою роль у суспільстві, формують ціннісне ставлення до людини як його основи, уміння ефективно вибудовувати комунікацію, толерантно ставитися до здобутків інших народів, культур; уміння активно діяти, прагнути самостійно відшукувати інформацію і правильно нею користуватися в певних життєвих ситуаціях, зважаючи на індивідуально-вікові особливості.

Отже, ефективність формування громадянської компетентності учнів на уроках літературного читання забезпечується реалізацією принципу особистісно-орієнтованого підходу в освітньому процесі початкової школи; використання потенціалу програми навчального предмета, зміст якого пов'язаний з розкриття відносин людини й суспільства, можливостей виявлення не тільки змістовних, але й ціннісних орієнтирів людського існування, де особистість має усвідомити й упорядкувати свої відносини з соціальним середовищем, окремими соціальними інститутами, суспільством загалом.

Список літератури:

1. Доміна В. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів у контексті національно-патріотичного виховання. Хмельницький: ХГПА, 2014. 132 с.
2. Концепція Нової української школи. <https://mon.gov.ua>
3. Облаухова О. Формування громадянської компетентності молодшого школяра. *Початкова освіта (Шкільний світ)*. 2016. № 6. С. 4-8.
4. Рафальська М., Боярчук О., Герасим Н. Громадянська відповідальність: 80 вправ для формування громадянської та соціальної компетентностей під час вивчення шкільних предметів : посіб. для вчителя. Київ, 2017. 136 с.
5. Сіпліва М. Особливості формування громадянської компетентності у дітей молодшого шкільного віку. [http://eprints.zu.edu.ua/10380/1/Особливості формування громадянської компетентності у дітей молодшого шкільного віку.pdf](http://eprints.zu.edu.ua/10380/1/Особливості_формування_громадянської_компетентності_у_дітей_молодшого_шкільного_віку.pdf)
6. Типова освітня програма для учнів 3-4 класів НУШ (Савченко О. Я.). <https://mon.gov.ua>
7. Формування громадянської компетентності молодших школярів http://teacher.at.ua/publ/formuvannja_gromadjanskoji_kompetentnosti_molodshikh_shkoljariv/19-1-0-8226
8. Формування громадянської компетентності учнів початкової школи. http://gromadjanguyvoron.blogspot.com/2016/01/blog-post_9.html
9. Штефан Л. Читання як засіб становлення громадянської свідомості: формування громадянської компетентності учнів. *Початкова освіта (Шкільний світ)*. 2010. № 37. С. 5-9.